

דברים פרק יז

- (יז) כי תבא אל הארץ אשר יקנך אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי:
- (יח) שום תשים עליך מלך אשר יבחר יקנך אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא:
- (יט) רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס ויקנך אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד:
- (כ) ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה לו מאד:
- (כא) והיה כשבתו על פסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים:
- (כב) והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את יקנך אלהיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשותם: (כ) לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצנה ימיו ושמאול למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל: **o**

שמות פרק יד

- (א) ויזכר יקנך אל משה לאמר:
- (ב) דבר אל בני ישראל וישבו וישבו ויחננו לפני פי החירות בין מגדל ובין הים לפני בעל צפון נכחו תחנו על הים:
- (ג) ואמר פרעה לבני ישראל נבכים הם בארץ סגר עליהם המדבר:
- (ד) וחזקתי את לב פרעה ונדף אחריהם ואבדוהו בפרעה ובכל חילו ונדעו מצרים כי אני יקנך ויעשו כן:
- (ה) ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לבב פרעה ויעבדו אל העם ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו:
- (ו) ויאסר את רכבו ואת עמו לקח עמו:
- (ז) ויקח שש מאות רכב בחור וכל רכב מצרים ושלשם על פלו:
- (ח) ויחזק יקנך את לב פרעה מלך מצרים ויךדף אחרי בני ישראל ובני ישראל יצאים בגד רמה:
- (ט) ויךדפו מצרים אחריהם וישגו אותם חנים על הים כל סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו על פי החירות לפני בעל צפון:
- (י) ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל יקנך:
- (יא) ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים:
- (יב) הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמר חדל ממנו ונעבדה את מצרים כי טוב לנו עבד את מצרים ממתנו במדבר:
- (יג) ויאמר משה אל העם אל תיראו והתיצבו וראו את ישועת יקנך אשר יעשה לכם היום כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תסיפו לראותם עוד עד עולם:
- (יד) יקנך ילחם לכם ואתם תחרישון: **פ**

דברים פרק כח

- (נח) אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את יקנך אלהיך:
- (נט) והפלא יקנך את מכתך ואת מכות זרעך מכות גדלות ונאמנות וחלים רעים ונאמנים:
- (ס) והשיב בך את כל מדוה מצרים אשר גרת מפניהם ודבקו בך:
- (סא) גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת יעלם יקנך עליך עד השמדך:
- (סב) ונשארתם במתי מעט תחת אשר הייתם ככוכבי השמים לרב כי לא שמעת בקול יקנך אלהיך:
- (סג) והיה כאשר שש יקנך עליכם להיטיב אתכם ולהרבות אתכם כן ישיש יקנך עליכם להאביד אתכם ולהשמיד אתכם ונסחתם מעל האדמה אשר אתה בא שמה לרשתה:
- (סד) והפיצך יקנך בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ ועבדת שם אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה וצבתיך עץ ואבן:
- (סה) ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגלך ונתן יקנך לך שם לב רגז וכליון עיניים ונדבון נפש:
- (סו) והיו חניך תלאים לך מנגד ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחיך:
- (סז) בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר מפחד לבבך אשר תפחד ומפראה עיניך אשר תראה:
- (סח) והשיבך יקנך מצרים באגיות בדרך אשר אמרתי לך לא תסיף עוד לראתה והתמפרתם שם לא יביך לעבדים ולשפחות ואין קנה: **o** (טו) אלה דברי הברית אשר צנה יקנך את משה לכת את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב: **פ**

רש"י שמות פרק יד פסוק יג

(יג) כי אשר ראיתם את מצרים וגו' - מה שראיתם אותם אינו אלא היום, היום הוא שראיתם אותם ולא תוסיפו עוד:

תורה תמימה הערות שמות פרק יד הערה ז

ז) ואף על פי דלפי פשטות הלשון אין לשון זה אזהרה רק הבטחה, צ"ל מדהבטיח כן הקדוש ברוך הוא חייבים ישראל מצדם להשתדל בקיום ההבטחה וממילא מזהרים שלא לשוב, וכן משמע מהפסוק דפ' שופטים בפרשת המלך וה' אמר לכם לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד ולא מצינו אמירה אחרת זולת בזה הפסוק שלפניו, ואם כן מבואר דיש בכלל לשון פסוק זה גם אזהרה.

תרגום יונתן דברים פרק יז פסוק טז

(טז) לחוד לא יסגן ליה על תרין סוסון דלמא ירכבון רברבנוי עליהון ויתגאון ויתבטלון מפתגמי אורייתא ויחובון חובת גלותא למצרים וי' אמר לכו לא תוספון למתוב בארחה הדין תוב:

ישעיהו פרק לא

- (א) הוי הירידים מצרים לעזרה על סוסים ישענו ויבטחו על רכב פי רב ועל פרשים פי עצמו מאד ולא שעו על קדוש ישראל ואת יקנך לא דרשו: (ב) וגם הוא חכם ונבא רע ואת דבריו לא הסיר וקם על בית מרעים ועל עזרת פעלי און:
- (ג) ומצרים אדם ולא אל וסוסייהם בשר ולא רוח ויקנך יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזר ויחדו פלם יכליון: **o**

מלכים ב פרק יז

- (א) בשנת שתיים עשרה לאחזי מלך יהודה מלך הושע בן אלה בשמרון על ישראל תשע שנים :
 (ב) ויעש הרע בעיני יקנוק רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו : (ג) עליו עלה שלמנאסר מלך אשור ויהי לו הושע עבד וישב לו מנחה :
 (ד) וימצא מלך אשור בהושע קשר אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים ולא העלה מנחה למלך אשור כשנה בשנה ויעצרהו מלך אשור ויאסרהו בית פלא : (ה) ויעל מלך אשור בכל הארץ ויעל שמרון ויצר עליה שלש שנים :
 (ו) בשנת התשיעית להושע לכד מלך אשור את שמרון ונגל את ישראל אשורה וישב אתם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי : פ

ירמיהו פרק מב

- (ח) ויקרא אל יוחנן בן קרח ואל כל שרי החילים אשר אתו ולכל העם למקטן ועד גדול :
 (ט) ויאמר אליהם כה אמר יקנוק אלהי ישראל אשר שלחתם אתי אליו להפיל תחנתכם לפניו :
 (י) אם שוב תשובו בארץ הזאת ובגיתי אתכם ולא אהרס ונטעתי אתכם ולא אתוש כי נחמתי אל הרעה אשר עשיתי לכם :
 (יא) אל תיראו מפני מלך בבבל אשר אתם יראים מפניו אל תיראו ממנו נאם יקנוק כי אתכם אני להושיע אתכם ולהציל אתכם מגדו :
 (יב) ואתן לכם רחמים ורחם אתכם והשיב אתכם אל אדמתכם : (יג) ואם אמרים אתם לא נשב בארץ הזאת לבלתי שמע בקול יקנוק אלהיכם : (יד) לאמר לא פי ארץ מצרים נבוא אשר לא נראה מלחמה וקול שופר לא נשמע ולחם לא נרעב ושם נשב :
 (טו) ועתה לכן שמעו דבר יקנוק שארית יהודה כה אמר יקנוק צבאות אלהי ישראל אם אתם שום תשמון פניכם לבא מצרים ובאתם לגור שם : (טז) והיתה הרעב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים והרעב אשר אתם דאגים ממנו שם ידבק אחריכם מצרים ושם תמותו : (יז) ויהיו כל האנשים אשר שמו את פניהם לבוא מצרים לגור שם ימותו בחרב ברעב ובדבר ולא יהיה להם שריד ופליט מפני הרעה אשר אני מביא עליהם : (יח) כי כה אמר יקנוק צבאות אלהי ישראל פאשר נתן אפי וחמתי על ישיבי ירושלים כן נתן חמתי עליכם בבאכם מצרים והייתם לאלה ולשמה ולקללה ולחרפה ולא תראו עוד את המקום הזה :
 (יט) דבר יקנוק עליכם שארית יהודה אל תבאו מצרים ידעו תדעו כי העידתי בכם היום :
 (כ) כי <התעתים> התעיתם בנפשותיכם כי אתם שלחתם אתי אל יקנוק אלהיכם לאמר התפלל בעדנו אל יקנוק אלהינו וככל אשר יאמר יקנוק אלהינו כן הגד לנו ועשינו : (כא) נאגד לכם היום ולא שמעתם בקול יקנוק אלהיכם ולכל אשר שלחתי אליכם :
 (כב) ועתה ידעו תדעו כי בחרב ברעב ובדבר תמותו במקום אשר חפצתם לבוא לגור שם : ○

הושע פרק ז

- (י) ונענה גאון ישראל בפניו ולא שבו אל יקנוק אלהיכם ולא בקשהו בכל זאת : (יא) ויהי אפריים כיונה פותה אין לב מצרים קראו אשור הלכו : (יב) פאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי כעוף השמים אורידם איסרם כשמע לעדתם : ○

רש"י הושע פרק ז פסוק יא

(יא) אין לב - להבחין מה טוב להם ומה רע להם :

מצרים קראו - לאותם שהרעו להם מעולם הם קוראים לעזרה :

אשור הלכו - אל מלך אשור הלכו שיעזור להם :

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פרשה ב

כי אשר ראיתם את מצרים, בשלשה מקומות הזהיר המקום לישראל שלא לחזור למצרים שנא' כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עד עולם, ואומר וה' אמר לכם לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד (שם /דברים/ יז טז), ואומר והשיבך ה' מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה (שם /דברים/ כח טו). בשלשתם חזרו שם ובשלשתם נפלו, הראשונה בימי סנחריב שנ' הוי היורדים מצרים לעזרה (ישעיה לא א), השנית בימי יוחנן בן קרח שנ' והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים והחרב אשר אתם דואגים ממנו שם ידבק אחריכם מצרים ושם תמותו (ירמיה מב טז), והשלישית בימי טורנינוס. בשלשתן חזרו ובשלשתן נפלו הה"ד אפרים יונה פותה אין לב וגו' (הושע ז יא). ארבע כתות נעשו ישראל על הים, אחת אומרת ליפול אל הים ואחת אומרת לשוב למצרים ואחת אומרת לעשות מלחמה כנגדן ואחת אומרת נצווה כנגדן. זאת שאמרה ליפול אל הים נאמר להם התיצבו וראו את ישועת ה', זו שאמרה לשוב למצרים נאמר להם כי אשר ראיתם את מצרים, זו שאמרה נעשה מלחמה כנגדן נאמר להם ה' ילחם לכם, זו שאמרה נצווה כנגדן נאמר להם ואתם תחרישון.

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת סנהדרין פרק י הלכה ח

וכן הוא אומר לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד לישיבה אין את חוזר חוזר את לסחורה לפרקמטיא ולכבוש את הארץ :

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף נא עמוד ב

תניא, רבי יהודה אומר: מי שלא ראה דיופלוסטון של אלכסנדריא של מצרים לא ראה בכבודן של ישראל. אמרו: כמין בסילקי גדולה היתה, סטיו לפניו מסטיו, פעמים שהיו בה (ששים רבוא על ששים רבוא) כפלים כיוצאי מצרים +מסורת הש"ס: [פעמים שהיו שם ששים רבוא כיוצאי מצרים ואמרי לה כפלים כיוצאי מצרים], והיו בה שבעים ואחת קתדראות של זהב כנגד שבעים ואחד של סנהדרי גדולה, כל אחת ואחת אינה פחותה מעשרים ואחד רבוא ככרי זהב. ובימה של עץ באמצעיתה, וחזן הכנסת עומד עליה והסודרין בידו. וכיון שהגיע לענות אמן - הלה מניף בסודר, וכל העם עונין אמן. ולא היו יושבין מעורבין, אלא זהבין בפני עצמן, וכספין בפני עצמן, ונפחין בפני עצמן, וטרסיים בפני עצמן, וגרדיים בפני עצמן. וכשעני נכנס שם היה מכיר בעלי אומנתו ונפנה לשם, ומשם פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו. אמר אביי: וכולהו קטלינהו אלכסנדרוס מוקדן. מאי טעמא איענשו? - משום דעברי אהאי קרא +דברים יז+ לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד, ואינהו הדור אתו. כי אתא, אשכחינהו דהוו קרו בסיפרא +דברים כח+ ישא ה' עליך גוי מרחוק. אמר: מכדי, ההוא גברא בעי למיתי ספינתא בעשרה יומי, דליה זיקא ואתי ספינתא בחמשה יומי, נפל עלייהו וקטלינהו.

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה מו

המצוה המ"ו היא שהזהירונו משכון בארץ מצרים לעולם כדי שלא נלמד כפירתם ושלא נלך בדרכיהם המגונים אצל התורה. והוא אמרו יתעלה (שופטי' יז) לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד. וכבר נכפלה האזהרה בזה שלש פעמים. אמרו (מכילתא בשלח ירוש' סוכה רפ"ד) בשלשה מקומות הזהיר הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא לשוב למצרים ובשלשה חזרו ובשלשה נענשו. אמנם השלשה מקומות אחד מהם אשר זכרנוהו. והשני אמרו יתעלה (ס"פ תבוא) בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה. והשלישי אמרו (בשלח יד) אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם. ואף על פי שהנראה מן הדברים שהוא ספור באה הקבלה שהוא אזהרה.

וכבר התבאר בגמר סוכה (נא ב) כי אלכסנדריה היא גם כן מכלל העיירות האסורות לשכון בהם. ומים אלכסנדריה ימדד חתכה אורך ארבע מאות פרסה ורוחב ארבע מאות פרסה והיא כלל ארץ מצרים האסורה לשבת בה. אבל מותר ללכת בה על צד הסחורה או לעבור לארץ אחרת. ובביאור אמרו בירושלמי (ס"פ חלק) לשיבה אי אתה חוזר אבל אתה חוזר לסחורה ולפרקמטיא ולכבוש הארץ:

רמב"ם הלכות מלכים פרק ה

הלכה ז

ומותר לשכון בכל העולם חוץ מארץ מצרים ב, מן הים הגדול ועד המערב ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה כנגד ארץ כוש וכנגד המדבר, הכל אסור להתישב בה, בשלשה מקומות הזהירה תורה שלא לשוב למצרים, שנאמר לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, לא תוסיף עוד לראותה, לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם, ואלכסנדריה בכלל האיסור.

הלכה ח

מותר לחזור לארץ מצרים ג לסחורה ולפרקמטיא, ולכבוש ארצות אחרות, ואין אסור אלא להשתקע שם, ואין לוקין על לאו זה, שבעת הכניסה מותר הוא, ואם יחשב לישב ולהשתקע שם אין בו מעשה, ויראה לי שאם כבש ארץ מצרים מלך ישראל על פי בית דין, שהיא מותרת, ולא הזהירה אלא לשוב לה יחידים, או לשכון בה והיא ביד עכו"ם מפני שמעשיה מקולקלין יותר מכל הארצות, שנאמר כמעשה ארץ מצרים.

רמב"ן שמות פרק יד פסוק יג

(יג) כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד - על דעת רבותינו היא מצות לא תעשה לדורות (מכילתא כאן). ואם כן יאמר הכתוב אל תיראו, התיצבו במקומכם וראו את ישועת ה' שיושיע אתכם היום מיידם ואל תשובו לעבודתם, כי מצרים אשר ראיתם אותם היום הקדוש ברוך הוא מצוה אתכם עוד שלא תוסיפו ברצונכם לראותם מעתה ועד עולם. ותהיה מצוה מפי משה לישראל, ולא הזכירה למעלה. וכן ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס וה' אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד (דברים יז טז), שהיא מצוה באמת, לא הבטחה:

ספר יראים סימן שט [דפוס ישן - שג]

לא תוסיפו לשוב בדרך. צוה הבורא שלא ישובו ישראל במצרים דכתיב בפ' שופטים וה' אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד אף על גב דאמרין בברכות פרק תפלת השחר [כ"ח א'] שהתירו יהודה גר העמוני לבוא בקהל מטעם שבא סנחריב ויבלבל את העולם כולו וגם מצריים נתבלבלו כדתינא בתוספתא דקדושין אמר לו [ר"ע] למנימין גר המצרי טעית כבר בא סנחריב ובלבל את כל העולם ולא מצריים במקומם הם יושבים אין להתיר מטעם זה לשוב שהרי דרך מצרים נאסר ולא במצרים הדבר תלוי ועוד לא קיי"ל כר"ע דאמר מצרים נתבלבל אלא כר"ג ור' יהושע [דנחלקון] עלה במסכת ידים דתינא התם א"ל רבן גמליאל אף גר מצרי יהא מותר א"ל ר' יהושע למצריים נתן להם הכתוב קצבה דכתיב מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים מן העמים אשר נפוצו שם וישבו על אדמתם ואמרין בסוכה פ' החליל [נ"א ב'] על אנשי אלכסנדריה מ"ט [איענשו] משום דעברו אהאי קרא דכתיב לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד והוא לאחר בלבולו של סנחריב הוה וראיתי ושמעתי כמה בני אדם טובים שהלכו למצרים ונפלאתי על מה סמכו ויש לומר מדכתיב בדרך הזה שלא אסר הכתוב אלא לשוב מארץ ישראל למצרים אבל בשאר ארצות מותר וסמך לדבר שהלך דניאל מבבל לאלכסנדריה של מצרים כדאמרין בחלק [צ"ג א'] ודניאל להיכן אזל אמר ר' יוחנן שהלך להביא חזירים מאלכסנדריה של מצרים והא תניא תודוס הרופא אומר אין פרה וחזירה יוצאה מאלכסנדריה של מצרים אא"כ חותכין האם שלה בשביל שלא תלד זוטרי אייתי בלא דעתייהו.

ספר מצוות גדול לאוין סימן רכז

צוה הקדוש ברוך הוא שלא ישובו ישראל למצרים שנאמר (דברים יז, טז) לא תוסיפון [ל] לשוב בדרך הזה עוד, וגרסינן בירושלמי (סנהדרין סוף פ"י) לשיבה אי אתה חוזר אבל אתה חוזר לסחורה ולפרקמטיא ולכ"י בוש הארץ. ויש תימה על כמה קהילות השוכנים שם וגם רבינו משה בר' מיימון הלך לשם לגור, ושמה טעמו משום שעלה סנחריב ויבלבל כל העולם כולו וגם מצרים נתבלבלו כדתינא בתוספתא דקידושין (פ"ה ה"ו) אמר לו רבי עקיבא למנימין גר המצרי טעית כבר עלה סנחריב וכו', אמנם מצינו רבי יהושע שנחלק עליו במסכת ידים בתוספתא (פ"ב ה"ח) ואומר שם למצרים נתן להם הכתוב קצבה שנאמר (יחזקאל כט, יג) מקץ ארבעים שנה אקבץ מצרים מן העמים אשר נפוצו שם וישבו על אדמתם, וגם בסוכה פרק החליל (נא, ב) אומר ואלכסנדריה מאי טעמא דאינוש משום דעברו אהאי קרא דלא תוסיפון [ל] לשוב וגו' ואותו מעשה היה אחר בלבול של סנחריב (ע"פ יראים סי' שט ע"ש), ואין לנו טעם להתיר אם לא נפרש כפירוש הרב רבי אליעזר ממיץ (שם) לא תוסיפון [ל] וגומר לא אסרה תורה אלא בדרך הזה כלומר מארץ ישראל למצרים אבל משאר ארצות מותר:

ספר כפתור ופרח פרק ה

ואומר אני שהיום בעונותינו נמצא כמה איסורין מפורסמין ואין רוב העם שמים על לב, ואין לומר על רובן טעם של התר אלא משום קים לן. כגון הא דאמרין פרק האיש מקדש (קידושין מא, א), אסור לאדם שיקדש האשה קודם שיראנה שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו. וכן פרק הבא על יבמתו (יבמות סד, א), נשא אשה ושהה עמה עשר שנים וכו'. וכבר זכרנוהו פרק עשירי. מסכת ע"ז (ב, א), לפני אידיהן של גוים וכו'. וכן זכרנוהו פרק עשירי. וכן לא תתן להם מתנת חנם (ע"ז כ, א) וכיוצא בהם.

וכן הדר בארץ מצרים שעובר שלשה לאוין. ושמעתי במצרים מפי ה"ר שמואל ז"ל אחד מבני בניו של הר"ם במז"ל, שכשהר"ם ז"ל היה חותם שמו באגרת שלוחה היה מסיים, הכותב העובר בכל יום שלשה לאוים פלוני. אמרתי לו דרך חצי נחמה, שמא הרב ז"ל היה מוכרח לעמוד שם שהרי היה רופא למלך מצרים, וכענין ששינו סוף פרק מרובה (ב"ק פג, א) באבטולס ב"ר ראובן שהתירו לו לספר קומי מפני שהיה קרוב למלכות. ויש מפרשים שמה שאסרה תורה לשוב בדרך הזה עוד, אינו אלא על דרך המדבר ים סוף, כמו וזה לכם הטמא (ויקרא יא, כט), וזולתם טהורים, וכן החדש הזה (שמות יב, ב), ולזה עבר ניסן בניסן ולא הוודו לו. מסכת שבת פ"ק (יט, א) אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם לשבת, ודוקא לדבר הרשות. אדם אחד מאלף אינו נזהר בהם.

הגהות מיימוניות הלכות מלכים פרק ה הלכה ז

[ב] ויש תימה על קהילות השוכנים שם וגם רבינו המחבר עצמו הלך לגור שם וליכא למימר שטעמו מפני שבא סנחריב ובלבל את העולם כדתינא בתוספתא דקידושין שאמר לו ר' עקיבא למנימן גר המצרי שהרי בפרק החליל (דף נ"א) אמרין ואלכסנדריא מ"ט איענוש משום דעברי אהאי קרא לא תוסיפו לשוב וגם בתוספתא דמס' ידים אמרין למצרים נתן הכתוב קצבה שנאמר מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים מן העמים אשר נפוצו שמה וגו' על ארץ מכורתם ואין לנו טעם להתיר אם לא נפרש כפירוש רא"ם שפירש לא תוסיפו לא אסרה תורה אלא בדרך הזה כלומר מא"י למצרים אבל משאר ארצות מותר ע"כ מס"ה:

חידושי הריטב"א מסכת יומא דף לח עמוד א

אלכסנדריא של מצרים. פי' דאע"ג דכתיב לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד כבר פירשו בספרי לגור שם אי אתה חוזר אבל אתה חוזר לסחורה ולכבוש את הארץ, ומיהו תמיהא מילתא על מה סמכו העולם לגור בזמן הזה במצרים כגון הרמב"ם ז"ל וכמה גדולים אחרים, ויש אומרים שאותן עיירות כבר נתבלבלו ונחרבו ואלו עיירות אחרות הן שנתיישבו אחרי כן, וה"ר אליעזר ממיץ תירץ שלא אסר הכתוב אלא להולך בדרך ההוא שמארץ ישראל והמדבר למצרים דהכי כתיב קרא לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, והנכון יותר שאין האיסור ההוא אלא בזמן שישראל שרויין על אדמתם אבל בזמן הזה שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קצו הארץ כל חוצה לארץ אחד הוא ואין איסור אלא שלא לצאת מדעת מן הארץ לחוצה לארץ.

רש"י דברים פרק יז פסוק טז

(טז) לא ירבה לו סוסים - אלא כדי מרכבתו, שלא ישיב את העם מצרימה, שהסוסים באים משם. כמה שנאמר בשלמה, ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה (מלכים א' י כט):

רמב"ן דברים פרק יז פסוק טז

(טז) לא ירבה לו סוסים - אלא כדי מרכבתו כדי שלא ישיב את העם מצרימה, שהסוסים באים משם, שנאמר (מ"א י כט) ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף, לשון רש"י. והוקשה לי בזה, כי אמרו בירושלמי בסוף סנהדרין (סוף פ"י) ליישיבה אי אתה חוזר אבל אתה חוזר לסחורה לפרקמטיא ולכבוש הארץ, ואם ישלח המלך ויקנה משם הסוסים והרכב סחורה היא זו ומותר. ויתכן שדרך הכתוב, כי הזהיר לא ירבה לו סוסים אפילו מארצו ומארץ שנער או בדרך סחורה המותרת, שלא יבטח על רכבו כי רב ועל פרשיו כי עצמו מאוד, אבל יהיה מבטחו בשם אלהיו, ואחר כך הזהיר על המלך שלא ישיב את העם מצרימה שיהיו לו שם מעבדיו ומעמו שרי מקנה יושבים בערי הרכב למען הרבות סוס, כענין שנאמר בשלמה (מ"א ט יט) ואת כל ערי המסכנות אשר היו לשלמה ואת ערי הרכב וגו', וכן היו לו במצרים כמו שאמר (שם י כח) ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים ומקוה סחרי המלך וגו'. שלא היה אדם רשאי להוציא ממצרים סוסים שלא ברשות מלך מצרים, והיו נותנים לו מכס מהם, ונתן פרעה לשלמה מוצא הסוסים לומר שיוציא הוא כרצונו והוא שיתן הרשות לאשר ירצה ויהא המכס שלו, והיו לו שם הסוחרים עומדים במצרים קונים הסוסים כולם ושולחים אל אדוניהם כרצונו ומוכרים האחרים לשאר מלכי הארץ, והוא שאמר (שם פסוק כט) וכן לכל מלכי החתים ולכל מלכי ארם בידם יוצאו, כלומר על ידי סוחרים שלמה יוצאו אותם ולו יתנו המכס:

וטעם רק - לומר אף על פי שתשים עליך מלך ככל הגוים אשר סביבותיך, רק לא יהיה כמלכיהם, שלא ירבה סוסים כאשר יעשו הם, שכל חפצם במלכים למען הרבות להם סוסים ופרשים:

וטעם וה' אמר לכם - כי השם אומר לכם שלא תוסיפון לשוב בדרך מצרים, וכן כאשר צוה ה' אלהיך (לעיל ה טז), שהוא מצוה אותך כן. או "אמר לכם", שאמר לי כן לצוות אתכם, כדרך ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה וגו' (שמות יא ד). ועל דרך רבותינו (ירושלמי סוכה פ"ה ה"א) כי כאשר ראינו את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם (שמות יד יג), מצוה, ומשה הזכיר וה' אמר לכם שלא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, וכבר פירשתיו (שם):

וטעם המצוה הזאת, מפני שהיו המצרים והכנענים רעים וחטאים לה' מאד כמו שאמר (ויקרא יח ג) כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען וגו', והנה רצה ה' שלא ילמדו ישראל ממעשיהם, והכרית בכנענים כל נשמה (להלן כ טז) ואמר (שמות כג לג) לא ישבו בארץ, והזהיר במצרים שלא נשב אנחנו בארצם:

רבינו בח"י דברים פרק יז פסוק טז

וה' אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד. זו מצוה לשעה כדי שלא ילמדו ישראל מעשיהם, ולפי שהיו המצרים נודעים ומפורסמים בכל תועבה, כענין שכתוב: (ויקרא יח, ג) "כמעשה ארץ מצרים וגו', לכך צוה להם כן, ואינה מצוה לדורות שיאסור הכתוב הדירה במצרים לעולם, והרי אנו רואין כמה קהלות דרות שם מאז ועד היום, ואילו היתה מצוה לדורות לא היו ישראל קדושים מקילין בזה לדור שם, ואילו עשו כן היו החכמים שבכל דור ודור מוחים בידם. ויש שסוברין שמצות דורות היה, אבל לא אסר הכתוב הדירה במצרים אלא לאותן שבאים לשם מא"י, וכן יורה לשון "בדרך הזה" שאתם הולכים שמגמת פניכם לארץ לא תשובו ממנו למצרים.

ספר החינוך מצוה תק**שלא לשכון בארץ מצרים לעולם**

(א) שלא נוסף לשוב בדרך מצרים לעולם, כלומר שלא נלך לקבוע דירתנו במצרים, ועל זה נאמר [דברים י"ז, ט"ז], וה' אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד. ונכפלה המניעה בזה שלשה פעמים, אמרו זכרונם לברכה [מכילתא בשלח י"ד י"ג] בשלשה מקומות הזהירה תורה שלא לשוב בארץ מצרים בשלשתן חזרו ובשלשתן נענשו. ושלשה מקומות אלו אחד מהם הוא זה שזכרנו, והשני הוא [דברים כ"ח, ס"ח] בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד וגו', והשלישי [שמות י"ד, י"ג] כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו וגו', ואף על פי שמן הנגלה שבו נראה שיהיה ספור, באה הקבלה עליו שהוא מניעה.

משרשי המצוה לפי שאנשי מצרים רעים וחטאים והאל ברוך הוא הוציאנו משם וגאלנו בחסדיו מידם לזכותנו ללכת בדרכי האמת, ורצה בטובו הגדול עלינו לבלתי נשוב עוד להטמא בתוכם כדי שלא נלמוד כפירותיהם ולא נלך בדרכיהם המגונים אצל תורתנו השלמה.

מדיני המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה [סוכה נ"א]: **שלא העיר מצרים לבדה היא בכלל האיסור אלא אף בכל אסכנדריא אסור לשכון**, ומים אסכנדריא באורך ארבע מאות פרסה וברוחב ארבע מאות פרסה באיסור זה. ויתר פרטיה מבוארים. ונוהג איסור זה בכל זמן בזכרים ונקבות.

ועובר על זה וקבע דירתו שם עבר על לאו זה, אבל אין לוקין על לאו זה לפי שבשעת הכניסה מותר הוא, ובהשתקעו שם אין בו מעשה. וכתב הרמב"ם ז"ל שיראה לו שאם כבש מלך ישראל על פי בית דין ארץ מצרים שמותר יהיה לנו לשכון בה. ודברי פי חכם חן.

רדב"ז הלכות מלכים פרק ה הלכה ז

[ז] ומותר לשכון בכל העולם וכו'. וא"ת על מה סמכו לשכון במצרים. ויש מי שכתב שלא אסרה תורה אלא בדרך הזה כלומר מא"י למצרים אבל משאר ארצות מותר ע"כ. ואין זה טעם מספיק דהא קרא דלא תשוב בדרך הזה עוד ניחא אבל הנך קראי דכתיב לא תוסיפו לראותם עוד מאי איכא למימר. ויש ליתן טעם שלא אסרה תורה אלא לירד לגור שם ולהשתקע כדאיתא בירושלמי לשיבה אי אתה חוזר אבל אתה חוזר לסחורה ולפרקמטיא ולכיבוש הארץ וכל היורדים תחלה לא ירדו להשתקע אלא לסחורה ואף על גב דאח"כ נשתקעו אין כאן לאו אלא איסורא בעלמא ומפני טורח הטלטול ומיעוט ריוח המזונות בשאר המקומות לא חששו לאיסור זה וכן משמע מתחלת לשון רבינו שכתב אסור להתישב בה אלא שמסוף הלשון משמע דאיכא איסור לאו שכתב ואין לוקין על לאו זה וכו' משום שאין בו מעשה ואפשר שהראשונים היו מפרשים כאשר כתבתי. וא"ת תיקשי לרבינו שהרי נשתקע במצרים. וי"ל דאנוס היה על פי המלכות שהיה רופא למלך ולשרים, וגם אני נתישבתי שם זמן מרובה ללמוד תורה וללמדה וקבעתי שם ישיבה וכו' האי גוונא מותר ושוב באתי לירושלים:

שו"ת רדב"ז חלק ד סימן עג

... אבל הבאים לישא וליתן ולהרויח או לעשות מלאכתו או ללמוד תורה אעפ"י שלא עקרו דירתם משם נקרא דעתו לחזור לאחר זמן ואם עקר דירתו משם ואשתו ובניו אף עפ"י שדעתו לחזור להתישב בא"י לא נקרא דעתו לחזור כיון שנתישב במצרים דאלת"ה כולנו דעתנו לחזור ולדור בא"י דעל זה הטעם אנו סומכין לדור במצרים אעפ"י שהתורה אמרה לא תשוב בדרך הזה עוד דכיון שאין אנו יורדים להשתקע אלא לגור וכאשר תמצא ידינו נלך לא"י אין אנו עוברין...

ערוך השלחן העתיד הל' מלכים סימן עד

(יא) כתב הרמב"ם שם דין ז' מותר לשכון בכל העולם חוץ מארץ מצרים מן הים הגדול ועד המערב ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה כנגד ארץ כוש וכנגד המדבר הכל אסור להתישב בה בג' מקומות הזהירה תורה שלא לשוב למצרים שנאמר לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד לא תוסיף עוד לראותה לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם ואלכסנדריה בכלל האיסור ומותר לחזור לארץ מצרים לסחורה ולפרקמטיא ולכבוש ארצות אחרות ואין אסור אלא להשתקע שם ואין לוקין על לאו זה שבעת הכניסה מותר הוא ואם חשב לישב ולהשתקע שם אין בו מעשה ויראה לי שאם כבש ארץ מצרים מלך ישראל ע"פ ב"ד שהיא מותרת ולא הזהירה תורה אלא לשוב לה יחידים או לשכון בה כשהיא ביד עכו"ם מפני שמעשיה מקולקלין יותר מכל הארצות שנאמר כמעשה ארץ מצרים וגו' עכ"ל

(יב) והקושיא מפורסמת הא אלפים מישראל דרים בתוך מצרים והרמב"ם עצמו דר במצרים ויש מי שאומר דאין האיסור רק מא"י למצרים ולא משאר ארצות הגהמ"ם בשם רא"ם ומדברי הרמב"ם אינו מבואר כן ואין לומר מפני שבא סנחרב ובלבל את כל האומות דא"כ למה אמרין שלהי סוכה דאנשי אלכסנדריה הרבו מפני עון זה שם וגם היה אפשר לומר דכיון דהטעם הוא שמעשה יושביה מקולקלין וכבר כתב הרמב"ם בספ"י ב מאיסורי ביאה שאנשים אחרים ישבו בה במצרים ולא המצרים הקודמים ע"ן א"כ בטל הטעם מהאיסור אך תשאר הקושיא מסוכה למה נענשו.

(יג) וגם היה נראה לענ"ו לומר בהא דכתיב ביחזקאל (כט) מן הממלכות תהיה שפלה ולא תתנשא עוד וגו' ולא יהיה עוד לבית ישראל למבטח מזכיר עון בפנותם אחריהם וגו' ועל מצרים קאי שם ולכאורא פירושו דמעתי לא יהיה מזכיר עון בפנותם אחריהם לשוב למצרים דהאיסור אינו אלא כשהיא בגדלותה דאו נגררים אחרי גילוליה ותועבותיה אבל לא כשהיא בשפלות ולכן עתה אין איסור דאכתי קשה למה נענשו וכמ"ש

(יד) ולכן נראה בדברי הרמב"ם עצמו מיושב העניין דהנה זה שאמר דלסחורה ולפרקמטיא מותר זהו מירושלמי הביאורו הכ"מ והגהות מיימוני ומקומו לא ידעתי. ויש להבין מהו סחורה ולפרקמטיא ויראה לי דלסחורה הכוונה שנוסע לשם על ימים ספורות לקנות סחורה או למכור סחורה ופרקמטיא נקרא שקובע שם מקום מסחור לכמה שנים דזהו סוחר בלשון יווני כמ"ש הערוך ונמצא שמי שדר במצרים מפני עסקיו ופרנסתו אפילו שנים רבות ולא תהא דעתו להשתקע אלא אם יזמין לו ד' פרנסה במדינה אחרת יוצא משם אפילו יושב כל ימיו אינו עובר.

(טו) וראיה לזה דבמכילתא פרשה בשלח תניא בג' מקומות הזהיר המקום שלא לשוב למצרים וכו' בשלשתם חזרו ונפלו הראשונה בימי סנחרב הוי היורדים מצרים לעזרה והשנייה בימי יוחנן בן קרח והשלישית בימי טרגינוס ובשלשתן נפלו ע"ש ובכל אלו עשו אותה לקביעות בימי סנחרב ויוחנן בן קרח להעזר ע"י מצרים וירמיה הנביא צעק ולא השגיחו כמבואר בירמיה ובימי טרגינוס היו שם עם רב ועשו סנהדרין ופלטריין מפוארין כמבואר בשלהי סוכה ובמדרשים ולכן נענשו אבל כל הדרים במצרים בשביל פרנסה אין איסור כלל וכן הרמב"ם ז"ל ברח למצרים מפני מלשינים וישב שם לפרנסתו והעיקר שהרביץ שם תורה וחיזק שמה דת קדשינו שרדף את הצדוקים שהתפשטו בכל ארץ מצרים כמ"ש באגרות הרמב"ן ז"ל וכן כל הגדולים וכל ישראל וזהו ברור בס"ד.

שו"ת ציץ אליעזר חלק יד סימן פז

קונטרס על הישיבה בארץ מצרים ובזמן הזה.

אודות איסור הישיבה בארץ מצרים, באופן חלות האיסור, ותיחומו, ובמיוחד בזמן הזה, הנני כנדרש להבהיר ולכתוב בירורי בזה כדלקמן.

(א) איסור החזרה והישיבה בארץ מצרים כתובה בכתובים מפורשים בתורה, וכשם שארץ ישראל היא המובחרת מכל הארצות והתורה מחזרת להזהיר אותנו על מצוות הישיבה בה, כך ארץ מצרים היא הגרועה מכל הארצות והתורה מחזרת להזהירנו על איסור הישיבה בה, וכזה הוא לשון הכפתור ופרח (פרק י') בזה: ודע שארץ כנען היא הארץ היותר משובחת והיותר מבורכת והיותר נבחרת מכל חלקי העולם, ארץ מצרים היא היותר אסורה מכל חלקי העולם עד שיש על שוכניה שלשה לאוין עכ"ל.

השלשה לאוין מפורשים במכילתא פ' בשלח וירוש' פ"ה דסוכה ה"א, ובסמיכות לאזהרות גם העונשים שנענשו כשעברו עליהם, וז"ל: בשלשה מקומות הזהיר המקום לישראל שלא לחזור למצרים שנא' כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם, ואומר לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד, ואומר בדרך אשר אמרתי לך, בשלשתם חזרו שם ובשלשתם נפלו, הראשונה בימי סנחריב שנא' (ישעי' ל"א) הוי היורדים למצרים לעזרה, השנית בימי יוחנן בן קרח שנא' (ירמיה מ"ב) והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים והרעב אשר אתם דואגים ממנו שם ידבק אחריכם מצרים ושם תמותו, והג' בימי טרגינוס, בשלשתן חזרו ובשלשתן נפלו הדא הוא דכתיב (הושע ז') אפרים יונה פותה אין לב וגו' יעו"ש, ויעוין גם בגמ' בבלי בסוכה דף נ"א ע"ב עיין שם [אלא שקשה קצת הלשון של בשלשתם חזרו וצ"ל במקום בשלשתם בשלשה ככתוב בלשון זה גם ברמב"ם בסה"מ ל"ת מ"ו].

והרמב"ם ז"ל פוסק כן בבהירות בפ"ה מה' מלכים ה"ז ז"ל: ומותר לשכון בכל העולם חוץ מארץ מצרים, מן הים הגדול ועד המערב ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה כנגד ארץ כוש וכנגד המדבר הכל אסור להתישב בה, בשלשה מקומות הזהירה תורה שלא לשוב למצרים שנא' לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, לא תוסיף עוד לראותה לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם, ואלכסנדריאה בכלל האיסור. עכ"ל.

ובהלכה ח' מוסיף לפרט אופן האיסור, ודרך שכן מותרת הישיבה בה, וז"ל: מותר לחזור לארץ מצרים לסחורה ולפרקמטיא ולכבוש ארצות אחרות ואין אסור אלא להשתקע שם וכו' ויראה לי שאם כבש ארץ מצרים מלך ישראל על פי בית דין שהיא מותרת ולא הזהירה אלא לשוב לה יחידים או לשכון בה והיא ביד עכו"ם מפני שמעשיה מקולקלים יותר מכל הארצות שנא' כמעשה ארץ מצרים עכ"ל.

וכדברים האלה כותב הרמב"ם גם בספר המצות ל"ת מ"ו, ומוסיף להסביר שלא יטעו לחשוב שהפסוקים הנ"ל שבתורה המה בעיקרם סיפורי דברים ולא לאוין ממש כי אף על פי שהנראה מהדברים שהוא סיפור באה הקבלה שהוא אזהרה, וכמ"כ מביא שם מקור מהירושלמי זה שפוסק שמותר לחזור לפרקמטיא וכבוש הארץ עיין שם.

[ויש רק לעיין בדברי הרמב"ם, דבספר הי"ד כותב דכל השטח האסור הוא בס"ה מן הים הגדול ועד המערב ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה כנגד ארץ כוש וכנגד המדבר, ושאלכסנדריאה היא בכלל האיסור, ואילו בספר המצות שם כותב שתחום אלכסנדריאה בלבד מדתה אורך ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה יעו"ש, ועיינתי בתרגומו של הר"י קאפח שליט"א

וראיתי שמתורגם בלשון זה: ומן ים אלכסנדריה מודדים חבל ארץ אורך ד' מאות פרסה ורחב ארבע אמות והיא כל ארץ מצרים שאסור לשכון בה. ולפי זה הוא תואם שפיר עם דבריו בספר הי"ד שהמכוון על כל שטח האסור].

למדנו מכל האמור איסור ברור ולאווין מפורשים על הישיבה בארץ מצרים, וגם סיפורי עובדות על עונשים גדולים שנענשו אלה שעברו על זה וירדו מצרימה לגור שמה.

זה שמצאנו ראינו שבמשך השתלשלות הדורות גרו בארץ מצרים אלפים ורבי רבבות מישראל, ולא שעו להלאוים וגם לא לשלשת המקרים שחזרו ונענשו, ובתוכם גם רבנו הרמב"ם ז"ל בעצמו שישב במצרים, וכן עוד הרבה גאונים אדירי תבל ומאורי ישראל? בדבר זה כבר דשו בה קמאי דקמאי עד בתראי דבתראי, והנשאר קשה ביותר הוא על הרמב"ם ז"ל, שאי אפשר ליישוב לפי שיטת עצמו ודעתו בזאת ההלכה, כי שיטת שארי הראשונים בזה היא שאין האיסור בזה אלא רק בדרך הזה מארץ ישראל למצרים, ולא מדרך שאר ארצות, ומהם שסוברים גם שהאיסור לא נאמר לדורות, או לא ליחידים (יעו"ש בהגהות מיימו' ועוד, ומה שנזכר עוד לקמן מזה), אבל הרמב"ם ז"ל הא פוסק מפורש שהאיסור הוא לעולם, וכן פוסק הלכה זאת בסתמא שאסור לשכון בה ומשמע דס"ל שהאיסור הוא מכל מקום ומכל דרך שהיא ולא רק מארץ ישראל, ורק להלן בהלכה ט' מדבריו מתחיל הרמב"ם לדבר מאיסור יציאה מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, ומשמע שהא עד כה המדובר על מכל מקום בעולם, שאסור לצאת מכל מקום שהוא ללכת לארץ מצרים, וכמו"כ אוסר הרמב"ם מפורש גם ליחידים לרדת לגור שמה, ואדרבה שם את הדגש על יחידים וכותב בלשון: ולא הזהירה אלא לשוב לה יחידים, ורק גם את הרבים מחשיב בזה כיחידים כל עוד שלא כבש אותה מלך ישראל על פי בית דין.

וצריך לומר שההיתר הוא מפני שכל אלה שבאו לארץ מצרים לא באו על מנת להשתקע כי אם מפני טעמא אחרניא, כי כשם שמותר לסחורה ולפרקמטיא כך מותר משום נימוקים אחרים, ובפרט כדי להרביץ תורה ולהרבות כבוד שמים ובלבד שלא תהא מחשבה של להשתקע, ובצורה כזאת יכולים להמשיך ולגור שם (בבחינה של גירות בלבד ולא לתושבות) בלי קצבה של זמן, ואני רואה שכזאת מבאר בהדיא הרדב"ז ז"ל, וכותב שהרמב"ם אנוס היה על פי המלכות שהיה רופא למלך ולשרים, וממשיך וכותב ומסביר עליה דידיה שג"כ ישב במצרים ובזה"ל: וגם אני נתישבתי שם זמן מרובה ללמוד תורה ולמדתי וקבעתי שם ישיבה וכי האי גוונא מותר ושוב באתי לירושלים עכ"ל, ויתר על כן כותב הרדב"ז בתשובותיו הובא בשו"ת שדה הארץ ח"ג חאה"ע סי' י"א, דאין איסור לאו דלא תוסיפו לראותם עוד ליושבי מצרים כיון דאין דעתם להשתקע שם ואף כי יושבים אבות על בנינים שלשים וגם רבעים עיין שם.

וירידתו של הרמב"ם לשם הרי בא גלל המלטו מחרב השמד כידוע, וחוף מה שהיה לאחר מיכן אנוס על פי המלכות, הרי מצא כר נרחב לפניו להכות את הקראים במצרים ולדכא אותם עד עפר ולהעמיד הדת על תלה כידוע, ומצאתי שמבאר כן גם הערוך השלחן העתידי בה' מלכים סי' ע"ד סעיף ט"ו וז"ל: אבל כל הדרים במצרים בשביל פרנסה אין איסור כלל, וכן הרמב"ם ז"ל ברח למצרים מפני מלשינים וישב שם לפרנסתו, והעיקר שהרביץ שם תורה וחזק שמה דת קדשנו שרדף את הצדוקים שהתפשטו בכל ארץ מצרים כמ"ש באגרות הרמב"ן ז"ל, וכן כל הגדולים וכל ישראל עכ"ל.

(ב) והנה מקור דינו של הרמב"ם שפוסק דמותר לחזור לארץ מצרים לסחורה ולפרקמטיא ולכבוש, הוא מירושלמי פ"י דסנהדרין ה"ח דאיתא: תני ר"ש בן אלעזר אומר ולא אותה בנו אלא עיר אחרת בנו, מאחר שהיא נבנית מותר אתה ליישב בה וכו' וכן הוא אומר לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, לישיבה אין את חוזר חוזר את לסחורה לפרקמטיא ולכבוש את הארץ, ומפרש הפני משה דר"ל, דכמו דדייקין (לגבי יריחו) ובנה דוקא אבל משנבנית מותר לישב בה, כן נמי דרשין לשוב דקרא לישיבה לקבע אין אתה חוזר למצרים אבל חוזר אתה להלך סחורה לשם ולהביא פרקמטיא משם ולכבוש את הארץ תחת ידיך עיין שם.

והנה הפני משה לא הרחיק לכת לבאר בדומה ממש ליריחו, ולומר דכשם שבשם מכיון שנבנית מותר כבר לישב בה כמו כן גם לגבי מצרים אם כבר חזר לשם לשם פרקמטיא או כבוש שוב מותר כבר לאחר מיכן גם להשתקע, ועל כבוש פוסק באמת הרמב"ם שם בכזאת דמאחר שכבש מותר לאחר מיכן כבר לשבת שם, אך כותב זאת בלשון ויראה לי ומנמק הדבר במילתא בטעמא מפני שלא הזהירה תורה אלא לשוב לה יחידים או לשכון בה והיא ביד עכו"ם.

ומצאתי בירחון יגדיל תורה תרמ"ד קו' ט' סי' קכ"ג בקו' גפן אדרת מהגאון האדר"ת ז"ל בס"ק י"ג שמעיר באמת בכזאת ע"ד הפ"מ, וכותב, דלדבריו הו"ל לפרש יותר, דבמצרים לישיבה אי אתה חוזר, אבל אם תחילת ביאתו לפרקמטיא ולכבוש את הארץ אז מותר אח"כ אף לישיבה דכניסתו היה בהיתר עיין שם, הרי כנ"ל.

אלא שמדברי הרמב"ם בה' מלכים שם משמע כמעט בהדיא דלא כן, שפוסק דאין לוקין על לאו זה שבעת הכניסה מותר הוא ואם יחשב לישב ולהשתקע שם אין בו מעשה ע"ש, הרי יוצא לנו מדברי הרמב"ם שאם לאחר מיכן חושב להשתקע, הגם שבעת הכניסה היה בהיתר דהיינו לסחורה ולפרקמטיא, רק אינו לוקה על כך מפני שאין בו מעשה, אבל איסור תורה כעובר על לאו שאין בו מעשה בודאי ישנו בכה"ג.

ורק הרדב"ז ברמב"ם שם רוצה לפרש דמאחר שירד לסחורה תו אפילו אם אח"כ נשתקע אין כאן אלא איסורא בעלמא [ורצו"ל דאפילו לאו ליכא, וכדדוחה זאת דמהרמב"ם משמע דאיכא איסור לאו יעו"ש], ואליבא דידיה יתכן לפרש את הירושלמי כנז' דמיהו בכה"ג לאו דלא תוסיפון ליכא.

[ומעניין מה שמפרש ה"ק"ע שם בשירי קרבן, וכותב, דהדבר פשוט דכיון שחובה עלינו לחכות בכל יום לביאת משיחנו א"כ אין אדם מישראל יורד להשתקע לשם עינין שם, וזו באמת הארה נפלאה, אך מה שכותב זאת בלשון והדבר פשוט, יש לעיין דא"כ מהו כל הטורח וההתדיינות שישנו בזה בראשונים ובאחרונים ובאים עלה בזה בכה וזה בכה, ומה שזה בונה זה סותר ולא מוצאים מרגוע לנפשם?].

(ג) ואם במסילת הראשונים נלך, נראה דהנכון בזה, כדי שיתיישבו הדברים גם על הרמב"ם וגם לפי שיטתו, הוא מה שכותב הריטב"א בחידושו ליומא ד' ל"ח, והוא שאין האיסור הוא אלא בזמן שישראל שרויין על אדמתם, אבל בזמן הזה שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קצוי הארץ כל חוצה לארץ אחד הוא ואין איסור אלא שלא לצאת מדעת מן הארץ לחוצה לארץ עיין שם.

ולתירוץ זה של הריטב"א כוון מדעתו הנה"ג /הכנה"ג/ בהגותיו על הרמב"ם ה' מלכים הנדפס בכנה"ג לאו"ח בסופו, בכתבו לומר שלא אסרה תורה לדור במצרים אלא בזמן שישראל שרויין על אדמתם אבל עכשו בגלות החיל /החל/ הזה אין איסור בדבר ע"ש, ובכזאת העלה מדעתו גם המהרש"ל על הסמ"ג ל"ת רכ"ז, דהקרא הזהיר בעת שהיו ישראל בנים של מקום והקב"ה רצה שיהיו לו עבדים ולא עבדים למצרים, אבל האידנא בלאו הכי אנו בגלות לא קפיד קרא עד שיקבץ אותם מד' כנפות הארץ עי"ש.

ויש לפרש לפי"ז שזהו שאומר הנביא: ובאו האובדים מארץ /בארץ/ אשור והנדחים מארץ /בארץ/ מצרים, רצונו לומר, שבאו שם בהיתר מפני שהיו נדחים בכל קצוי ארץ, ויחזרו ביום ההוא שיבואו האובדים מארץ /בארץ/ אשור ויחזרו להיות בנים למקום.

וא"כ זהו איפוא הנימוק שקבע הרמב"ם את מושבו במצרים, דמלבד שהוא בעצמו היה בבחינת נדח ונרדף כידוע, הרי כולם בזמן הגלות בבחינת נדחים ולא חל עליהם בזמן הזה איסור הישיבה במצרים, וזה שקבע הרמב"ם את ההלכה לאיסור בזה בספרו, הוא מפני שבספרו קבע כל ההלכות אפילו אותם שלא נוהגים בזה"ז והם הלכתא למשיחא ובלבד שלא נאמרה רק לשעה כי אם לדורות, ויש להוסיף ולומר שהדבר הזה גם מוכח מדברי הרמב"ם בעצמו בה' מלכים שם שהמדובר בזמן שישראל על אדמתם אם /עם/ כח ממשל משלהם, דכותב שם בה"ח בהמשך דבריו בלשון: ויראה לי שאם כבש ארץ מצרים מלך ישראל על פי בית דין שהיא מותרת ולא הזהירה אלא לשוב לה יחידים או לשכון בה והיא ביד עכו"ם וכו' עכ"ל, ודבר זה שכיבש אותה מלך ישראל על פי בית דין לא יתכן אלא בזמן שישראל שוכן בארצו אם /עם/ כח ממשל משלו, וא"כ בא זה ולימד על זה שכל ההלכה בזה חלה ומדוברת רק בזמן שישראל שרויין על אדמתם [זוהי שכותב הרמב"ם בלשון ולא הזהירה אלא לשוב לה יחידים או לשכון בה והיא ביד עכו"ם, נראה הכוונה שלא לשוב לה יחידים שלא ע"י כיבוש כללי עפ"י ב"ד, ואפי' אלה שכבר שוכנים שם, או אפילו מפני שכבר נולדו שם בכל זאת מוזהרים לצאת משם].

וזה ההבדל בין שאר חו"ל לבין מצרים, דבשאר חו"ל מי שנולד שם אין עליו כל איסור להמשיך לגור שם, וכמו שכותב הרמב"ם בהלכה ז' דמותר לשכון בכל העולם חוץ מארץ מצרים, ורק לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ הוא דאסור וכמ"ש בה' ט', וכן זה שממשיך בהלכה ט' שם וכותב בלשון: אבל לשכון בחו"ל אסור כוונתו בזה לשכון בה בקביעות לאחר שיצא מא"י, כי זה נמשך לרישא דדבריו שהמדובר בלצאת מא"י, וכך המה המשך דבריו גם בסיפא דדבריו שכותב לאחר מיכן שהכל מדובר מזה שיוצא מא"י, אבל במצרים אפילו זה שנולד שם אסור לו להמשיך לגור שם ע"מ להשתקע וכנ"ל.

וכך ראיתי בשו"ת מהרי"ט צהלון סי' פ"ה שכותב לבאר כוונת הרמב"ם שם בה' י"ב שדקדק לכתוב בלשון שכל היוצא לחו"ל כאילו עובד ע"ז, ושינה מלשון הגמ' שכתוב בלשון שכל הדר בחו"ל, שכוונת הרמב"ם ז"ל בזה להפך בזכות הדרים בחו"ל, דלא ניחא ליה למריה דנימא שכל הדרים בחו"ל כמו שאין לו אלוה, לכך כתב שכוונת הגמ' דלא בעי למימר אם דר מעולם אבותיו ואבות אבותיו מיום היותם נתגרשו מכל אדמת הקדש וגירשום לחו"ל בגזירת המקום שגם ע"ז נאמר אל ידור בחו"ל, שא"כ מה תהא על ישראל ועל רבנן קדישי הדרים בח"ל, אלא ודאי מאי דקאמר אל ידור ר"ל שלא יצא לדור בחו"ל, לכך אמר שכל היוצא לחו"ל כאילו ע"ז וכו' והשתא ניחא שלא מצינו שום פוסק שאוסר לדור בחו"ל אלא דוקא לצאת לחו"ל אסור, אבל אם מעולם היו דרים אבותיו בחו"ל אינו אסור עיין שם, ורק לפלא על /המהרי"ט/ המרי"ט צהלון ז"ל שלא הזכיר להסתייע בדבריו גם מדברי הרמב"ם בעצמו שבהלכה ז' שם שכותב מפורש שמותר לשכון בכל העולם וכו', והיינו כל זמן שלא יצא מא"י לשם וכנ"ל.

[ויעוין בשו"ת נודע ביהודה מהדו"ת סימנים ר"ה ר"ו עיין שם ואכמ"ל].

(ד) ויתיישב עפ"י האמור בפשיטות על שלא הובאה הלכה זו של איסור ישיבה במצרים גם בשו"ע, (וקשה לומר שהב"י ז"ל הכריע בזה כשיטת הרבינו בחיי עה"ת פרשת שופטים דס"ל דזו מצוה לשעה בלבד ולא לדורות, ודלא כהרמב"ם ורבים דעמיה), והיינו מפני שאינה נוהגת בזמן הזה, ויעוין מה שהשיב בדומה לזה בשו"ת נודע ביהודה מהדו"ת חאו"ח סי' צ"ד בהא דהשמיטו הטור והמחבר הדין של חייב אדם להקביל פני רבו ברגל למרות שהרמב"ם כן פסקו להלכה עיין שם.

(ה) ועפ"י האמור נראה לי לפרש גם המובא בזה בספר כפתור ופרח פרק ה' שכותב ושמעתי במצרים מפי ה"ר שמואל ז"ל אחד מבני בניו של הרמב"ם ז"ל כשה"ר מ' היה חותם שמו באגרת שלוחה היה מסיים הכותב העובר בכל יום שלשה לאוין פלוני, אמרתי לו דרך חצי נחמה שמא הר"ב ז"ל היה מוכרח לעמוד שם שהרי היה רופא למלך מצרים וכו' עכ"ל ויעו"ש בהגהות יעב"ץ שכתב, דלא אאמין זה על הרב החסיד החכם שיפרש חטאו ולא יועיל כי אם להכריע אחרים באורחותיו

ונמצא ח"ו חטא הרבים תלוי בו חלילה, ויעו"ש מה שטורחים ליישב הדברים עיין שם, אבל לפי האמור יש ליישב זה ולומר, שאמנם ח"ו הרמב"ם ז"ל לא חטא כלל בישיבתו במצרים, באשר שהאיסור אינו נוהג בזה"ז וכדברי הריטב"א הנ"ל, ורק כדי לעשות זכר לחורבן וזכר לעצם איסורי התורה בזה שבעצם קיימים לעולמי עד, ורק מסיבת הגלות אינם נוהגים בזה"ז, על כן חתם בלשון כזה של העובר בכל יום שלשה לאוין כמתאונן ואומר הרי בעצם ישנם שלשה לאוין להיושב במצרים ורק סיבת הגלות גרם להיתר, ואוי על כן שהגענו למצב הזה, ועוד לא נפדנו מהגלות שאזי יחזרו הג' לאוין לתוקפן וממילא לא יוסיפו לגור שם.

(ו) ומצאתי להגאון החיד"א ז"ל בספרו פתח עינים יומא ל"ח שאחרי שמביא דברי הריטב"א מוסיף וכותב ששמע משם רבינו האר"י ז"ל טעם נכון בזה על דרך האמת, כי הנה נודע דגלויות ישראל הוא לברר ניצוצי הקדושה אשר בארץ היא, וכאשר ישבנו בגלות מצרים בכח קושי השעבוד וזכות משה רבינו ואהרן הכהן ודעימהו ואשר מסרנו נפשנו על ק"ה = קדוש ה' = בלקיחת הק"פ = הקרבן פסח = והמילה ושחיתת הק"פ עי"ז נתבררו כל ניצוצי הקדושה אשר במצרים וזהו וינצלו את מצרים ואמרו רז"ל עשאוהו כמצודה שאין בה דגן או כמצולה שאין בה דגים כלומר שלא נשאר ניצוצי קדושה ואמטול הכי אסר רחמנא לילך למצרים כי לא נשאר מה לברר, אמנם הן בעון כאשר אחר שנהרג גדליה בן אחיקם לא שמעו בדבר ה' וחזרו למצרים שבי ירושלים וגם עוד ב' פעמים שהלכו כמ"ש בירוש' ובמכילתא ונענשו על ידי זה חזרו ונפלו ניצוצות הקדושה בעונם אשר מרו את דברו יתברך, ועשתה ישראל בני נביאים הולכים ודלים ניצוצי הקדושה והרי ארץ מצרים היא כשאר ארצות, ומסיים שהוא כטעם הריטב"א מיוסד על אדני האמת עיין שם, ויעוין מ"ש בדרך דומה לזה בפנימיות הענין מד"ע בצל"ח ברכות ד' ט' ע"ב, וכן בספר נחלי מים דרוש י' עיין שם, אבל אין לתאם ולערב דברי קבלה עם הלכה, יעוין שו"ת חתם סופר חאו"ח ס"ו נ"א עיין שם, וגם אם כן היה צריך להיות אסור לחזור מעיקרא דדינא אפילו לסחורה ולפרקמטיא, והחיד"א בעצמו בדברו מבחינת ההלכה בזה בספרו ברכי יוסף אה"ע ס"י ד' וכן בשו"ת חיים שאל ח"א ס"י צ"א לא הזכיר ולא עירב בדבריו מלהזכיר אפי' ברמז מטעם הנ"ל שעפ"י דרך האמת יעו"ש ואין להאריך.

(ז) ולפי האמור, הנה כהיום הזה שארץ ישראל ב"ה תחת ידינו בלי עול זרים וכל נדחי ישראל לתפוצותיו נקראים לבוא אליה ולהתיישב בה, ומאידך בארץ מצרים אנשים מבני ישראל = מבני ישראל = בה מעט מאד, אם כן יש על כן לחוש יותר מללכת להתיישב במצרים ואדרבא יש לעשות כל המאמצים להוציא משם מה שנשאר עוד שם (ומי יודע אם לא הגיע החורבן הגדול של הישוב היהודי שם בגלל זה שחשבו כבר להשתקע שם, וכעין המובא בסוכה ד' נ"א ע"ב וד"ל), די ש לחוש דאולי חזר כבר האיסור למקומו, אלא אם כן נאמר שההיתר הוא עד היום הוא שיתקע בשופר גדול ויבואו האובדים מארץ/בארץ/ אשור והנדחים מארץ/בארץ/ מצרים וישתחוו בהר הקודש בירושלים ויש להאריך.

(ח) עכ"פ נראה דאם ביד היורד מצרימה (מאיזה סיבה שהיא) או השוכן בה, לבחור לגור בקהיר, מן הדין שיעדיף לגור בקהיר על יתר הערים, דיעוין בספר ערך לחם למהריק"ש ז"ל באה"ע ס"י קכ"ח דס"ל בפשיטות שער אלקהירא איננה בשטח האיסור, וכי היא מלכות אחרת כמו קפוטקיא, ומעיד ובא, כי וגם ראינו גדולי עולם שדרו ושכנו בעיר אל קהרא ולא חששו לג' לאוין האמורים באיסור החזרה למצרים ע"ש, ורצונו בעדות זאת לומר שעל כן בחרו גדולי העולם לשכון בעיר של קאהרא כדי שלא יעברו על הג' לאוין מפני שעל שטח קהיר לא חל כבר האיסור, וכ"כ גם בשו"ת רדב"ז ח"א ס"י רנ"ב בתשובתו שם לענין זמן קריאת המגילה, דעיר חדשה היא שאין זו מצרים שיצאו ישראל ממנה ולזו קורין הישמעאלים אלקהרה עיין שם, ויתכן שזוהי הסיבה שהרמב"ם ז"ל אחרי ישובו שנים מספר באלכסנדריה עקר דירתו משם ועבר לגור בקהיר (אשר החוקרים כותבים שלא ידעו סיבתה לשינוי מקום זה), והיינו שחיכה לזאת ההזדמנות שיוכל לעבור לקהיר בגלל זה שעל שם לא חל בכלל האיסור, וברגע שמצא השעת הכושר לכך הוציא את הדבר לפועל.

והרמב"ם חשש לזה גם אם ממדת ההלכה מותר אי משום שכוונתו שלא ע"מ להשתקע, ואי משום די"ל דאינו נוהג בזה"ז, כי חשש משום מדת חסידות, דסבור היה שבכגון מצוה כללית כזאת יש לחשוש בזה אפילו משום מדת חסידות, וכפי שמצינו להרמב"ם ז"ל בה' מלכים שם בה"ט שפוסק בדומה לזה לגבי יציאה מא"י לחו"ל, בהיכי שחזק שם הרעב וכו' דמותר אז ליצא מא"י לכל מקום שימצא בו ריוח, שאעפ"י שמותר לצאת אינה ממדת חסידות שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כלייה למקום, ופשטות דברי הרמב"ם מורים שר"ל שנתחייבו כלייה למקום אף על פי שהיה מותר להם מדינא לצאת, מפני שלא החמירו על עצמם שלא לצאת אפ"ה מצד מדת חסידות (יעו"ש בלח"מ ואכמ"ל), וא"כ גם בכגון איסור הישיבה במצרים דחמורה וכללית היא דקדק ג"כ הרמב"ם על עצמו אם לא מצד שורת הדין עכ"פ מצד לפנינים משורת הדין וכנ"ל.

ויתכן שאצל הגדולים מדקדקים בזה עוד יותר מאצל פשוטי העם והבינונים, וכפי שאנו רואים שהרמב"ם דייק להזכיר בתוך דבריו שמחלון וכליון שני גדולי הדור היו, והיינו דר"ל שלכך דקדקו עליהם ביותר, ובפרט בעידנא דריתחא.

ועפ"י יש מקום לפרש דבגלל זה הוא שבא העונש הגדול על אנשי אלכסנדריא כדאיתא בסוכה ד' נ"א ע"ב, שמקשים משם על כמה מהתירוצים שמתרצים בזה, יעוין בפר"ח על הרמב"ם ה' מלכים שם ועוד, והיינו דלבד דשם שאני שתחילת ירידתם בעבירה בזה שעברו על דברי הנביא ירמיה ואזהרתו יעו"ש ברש"י, נוסף לזה י"ל דמפני שהיו בהם שרים וגדולים וגם לתוקף ארגונם הכללי שם עד להפליא כממלכה תוך ממלכה ושכחו מארץ ישראל (עיין משך חכמה ר"פ בחקותי עיין שם היטב), לכן דקדקו עליהם ביותר אפי' במה שהיה מוטל עליהם לצאת משם מצד חסידות בלבד, וכפי שדקדקו בכגון דא גם על מחלון וכליון, ויש להאריך.

ועל כן בהזדמנות הראשונה עקר הרמב"ם את דירתו מאלכסנדריה ששם הוא בטוח שהוא משטח האסור וכדכותב הרמב"ם שם בה' מלכים ה"ז ועבר לגור בקהיר וכנ"ל.

(א) והלום ראיתי בספר שו"ת די השב סי' ט"ו שכותב לחדש ולומר, דבזה"ז שנתבטלו לגמרי המצרים הקדמונים ונכנסו כולם תחת אמונת ישמעאל ועזבו כל התועבות אשר היו עושים במצרים מימי קדם מותר לשכון בה, ומשו"ה סמכו הקהלות בזה"ז לדור שם וכן הרמב"ם בעצמו קבע דירתו שם והרמב"ם הא כותב הטעם מפני שמעשיהם מקולקלים יותר מכל שאר הארצות, אם כן משמע דהשתא מיהא שלא נשארו המעשים המקולקלים מותר לשכון בה עיין שם.

ולדעתי קשה מאד לומר כן, דכידוע הכלל הוא דמשום זה שיורד טעם מצוה שנותנים לה לא מתבטלת עדנה המצוה עבור כך (ויעוין גם בפ"י מעשה בצלאל על הריקאנטי סי' תקע"ג ע"ש), וכמו כן האיסור בכאן הוא בפשטות משום הארץ עצמה דטמאה היא, ולא משום הדרים עליה, והארץ כשלעצמה היא הגורמת לקלקול המעשים לעכו"ם היושבים בה, וממילא איכא החשש להבאים לחסות בצלם כל עוד שלא כושבים אותה וכדברי הרמב"ם שם בה"ח, וכ"כ בהדיא החיד"א ז"ל בברכ"י אה"ע סימן ד' ובשו"ת חיים שאל ח"א סי' צ"א בשם המוהר"ח אבולעפייא ז"ל, שאין האיסור בזה מפני המצרים כי אם רק מפני הארץ, והוכיח כן גם מדברי הרמב"ם ז"ל, ושמשו"ה סבר דבלבול סנחריב אהני רק לגרים אך הדירה נאסרה מצד הארץ עיין שם, וכך מפורש בעצם גם בספר יראים סימן ש"ג דלא במצרים הדבר תלוי ע"ש, ויעוין גם מ"ש בזה הגר"י פערלא ז"ל בספר המצות לרס"ג ז"ל ל"ת רל"ה, וכן בפ"י ברית משה על הסמ"ג ל"ת רכ"ז עיין שם, וגם יפה מעיר ע"ז השד"ח בכללים מערכת ו' אות מ"ו, דמי הודיענו מה היו המעשים המקולקלים ושלא נשארו עתה המעשים ההם עיין שם, וכזה הוא היוצא גם מדברי הכפתור ופרח שהבאנו בראש דברינו שמדמה ארץ מצרים לארץ כנען, כדבר והיפוכו, וכותב שארץ כנען היא הארץ היותר משובחת והיותר נבחרת מכל הארץ, ואילו, ארץ מצרים היא היותר אסורה מכל חלקי העולם, ומינה כשם שארץ כנען עצמיות קדושתה היא שגרמה לה להיות היותר נבחרת, כך ארץ מצרים עצמיות טומאתה היא שגרמה לה להיות היותר אסורה מכל חלקי העולם.

לבסוף ראיתי מחקרים ארוכים שכותבים בזה בספרים קרבני לחמי ואבן ספיר ח"א במאמר חקור דין, והרבה יש להשיב על דבריהם כדוע"ש ואכמ"ל, וכן ראיתי מ"ש בזה גם בספר שער החצר סי' תקל"ה, והוספת דברים בזה גם בקו' אולם השער יעו"ש, והנלפע"ד כתבתי בזה בעזה"י.

שו"ת יחיה דעת חלק ג סימן פא

לשאלת עתונאים דתיים, האם מותר לעתונאים מישראל לנסוע למצרים כדי לעמוד מקרוב ולדווח על המשא ומתן לשלום בדיוני ועידת קהיר?

תשובה: הרמב"ם (בפרק ה' מהלכות מלכים הלכה ז') כתב, וזו לשונו: מותר לשכון בכל העולם חוץ מארץ מצרים, מן היה הגדול עד המערב כנגד ארץ כוש והמדבר, הכל אסור להתיישב שם, ובשלשה מקומות הזהירה התורה שלא לשוב למצרים, שנאמר ולא ישיב את העם מצרימה, למען הרבות סוס, וה' אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד. ונאמר והשיבך ה' מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה. ונאמר כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם. ומקור דברי הרמב"ם בירושלמי (ריש פרק ה' דסוכה) ובמכילתא (פרשת בשלח פרשה ג'): תני, רבי שמעון בר יוחאי אומר, בשלשה מקומות הזהירו ישראל שלא לשוב למצרים, שנאמר לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם, לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, לא תוסיף עוד לראותה. שלש פעמים חזרו ובשלתם נפלו, האחת בימי סנחריב, שנאמר היו הירודים מצרים לעזרה, השניה בימי יוחנן בן קרח, והשלישית בימי טרכינוס. והמעשה של טרכינוס מובא בגמרא בבלי (סוכה נ"א ע"ב) שיהודי אלכסנדריא של מצרים שהיו שם בעושר וגדולה נהרגו כולם על ידי טרכינוס הרשע +לפנינו בגמרא הגירסא: וכולהו קטלינהו אלכסנדרוס מוקדון. אבל הגר"א הגיה שצריך לומר טרכינוס. ובמראה הפנים בירושלמי (ריש פרק ה' דסוכה) כתב, שכן הגירסא הנכונה, כי הבקי בדברי הימים שלהם יודע שאלכסנדרוס מוקדון לא הרשיע כל כך. ושכן ראה בספר קדמון שהנוסחא שלפנינו בבבלי היא טעות סופר. וכן הוכיח במישור הגאון רבי יעקב אטלינגר בספר ערוך לנר (סוכה נ"א ע"ב). וראה עוד בהגהות הרה"ג מהר"ב רנשבורג. + והסבירה הגמרא, מפני מה נענשו? משום שעברו על הפסוק שאמר לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד. ולכאורה יפלא איפוא על כמה מגדולי ישראל והרמב"ם וקהלות קדושות מדורי דורות שהתיישבו במצרים, ואמנם בכפתור ופרח (פרק ה') כתב: שמעתי במצרים מפי הרב רבי שמואל מבני בניו של הרמב"ם שהעיד שהרמב"ם היה חותם שמו באגרותיו שנשלחו לקרית חוצות, הכותב העובר בכל יום שלשה לאוין של איסור לדור במצרים ע"כ. והדברים תמוהים מאד, לא יאומן כי יסופר, כי חלילה שרבינו הרמב"ם יעבור על איסורי תורה, ואף אם נאמר שהרמב"ם היה אנוס להשאר במצרים בהיותו רופא המלך והשרים, על כל פנים לא יתכן שיכתוב במו ידיו שהוא עובר על איסורי תורה, [ובאמת שכמה אחרונים סירבו להאמין סיפור זה על הרמב"ם. וראה בספר שבילי דעת חלק ב' (דף פ"ט ע"א), שכתב, וכמה יתחמץ לבבינו על עדות זו שכתב הכפתור ופרח (הנ"ל), יען בידינו כמה אגרות מרבינו הרמב"ם, ולא מצאנו חתימה כזאת כלל ועיקר ע"ש. גם הגאון רבי אליהו ישראל אב"ד מצרים, בתשובה שהובאה בספר אבן ספיר (מאמר חיקור דין סימן י"ב, דף ל"ז ע"א), כתב על דברי הכפתור ופרח, ומי יאמין כי איש קדוש כרבינו הרמב"ם המפורסם וידוע שבכל מה שכתב בחיבוריו, הוא נאה פוסק ונאה מקיים, ואיך יתכן שיכתוב העובר על שלשה לאוין בכל יום, הא ודאי אויבים הוא דאפקוה לקלא וכו'. גם הגאון הראשון לציון רבי דוד חזן בספר ישרי לב (חלק יורה דעה מערכת ישיבת ארץ מצרים, דף י"ז ע"א) כתב, ואין להאמין לדברי האומרים שהיה חותם באגרותיו העובר בשלשה לאוין, דהא ודאי בדותא היא ע"ש].

והריטב"א **בחי'דושי' ליומא** (דף ל"ח ע"ב) כתב, לכאורה יש לתמוה על מה סמכו העולם בזמן הזה להתיישב בארץ מצרים, כגון הרמב"ם וכמה גדולים אחרים, ויש אומרים שאותם עיירות כבר נתבלבלו ונחרבו, ואלו עיירות אחרות שנתיישבו לאחר מכן. והנכון יותר שהאיסור להתיישב בארץ מצרים אינו אלא בזמן שישראל שרויים על אדמתם, אבל בזמן הזה שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קצוי תבל, כל חוץ לארץ שוה, ואין איסור אלא כשיוצא מדעת מן הארץ לחוץ לארץ ע"כ. **אבל תירוץ זה לא יתכן לאומרו לדעת הרמב"ם, שכתב להלכה פסוקה שמותר לשכון בכל העולם חוץ מארץ מצרים, ומבואר שלדעתו הלכה זו נוהגת גם בזמן הזה. אולם התירוץ הראשון שהביא הריטב"א, שאין זו מצרים הכתובה בתורה, יתכן לאומרו גם לדעת הרמב"ם. וכן כתב הגאון רבי יעקב קשטרו, המהריק"ש, בהגהותיו לאבן העזר (סימן קכ"ח), שער אלקאהרה, היא קהיר, נקראת על שם המלך שבנאה, ואינה ארץ מצרים שבמקרא, אלא מלכות אחרת היא, ולכן כמה גדולי עולם שכנו בעיר אלקאהרה, ולא חששו לשלשה לאוין האמורים בתורה באיסור לשוב למצרים, ולכן בגט כותבין אלקאהרה הסמוכה לפסטאט מצרים, והיא צוען מצרים, שכן תרגם רב סעדיה גאון, לפני צוען מצרים, קבל פסטאט מצרים, ואומרים שהיא העיר החרבה שנקראת מצרים הישנה עכת"ד. וכיוצא בזה כתב הגאון רבי יאשיה פינטו בפירושו על העין יעקב (סוטה ט' ע"א). והובא בספר טהרת המים בשירי טהרה (מערכת מ' אות מ"ג). ומכל מקום אלכסנדריא של מצרים היא בכלל האיסור, כמבואר בפירוש בדברי הרמב"ם (פרק ה' מהלכות מלכים). וכן כתב בספר החינוך (מצוה ת"ק). וראה עוד בדברי המהריק"ש שם. והמעשה של הגמרא (סוכה נא ע"ב) היה על יהודי אלכסנדריא של מצרים, ולכן נענשו מפני שעברו על האיסור להתיישב במצרים. אלא שלפי זה עדיין יפלא על כמה מגדולי עולם שהתיישבו באלכסנדריא של מצרים עד הדור האחרון.**

ורבינו בחיי (פרשת שופטים י"ז, ט"ז) כתב, לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, **זו היא מצוה לשעה, לפי שהיו המצריים נודעים ומפורסמים ברשעתם בכל מעשה תועבה**, כמו שנאמר (ויקרא י"ח) כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו, לפיכך צוה להם שלא להתיישב במצרים כדי שלא ילמדו מתועבותיהם. ואין זו מצוה לדורות, שיאסור הכתוב להתיישב במצרים לעולם, שהרי אנו רואים כמה קהלות קדושות דרות שם מאז ועד היום, ואילו היתה מצוה לדורות לא היו ישראל קדושים, ובהם גדולי עולם, מקילים בזה להתיישב שם עכת"ד. וכדבריו נראה ממה שכתב המרדכי (יבמות, סוף פרק הערל סימן ע"ב): **ולפי דברי רבינו תם שסנחריב בבל עמון ולא מצרים, יש לתמוה, אם כן איך מותר עתה לגור במצרים, ותיירץ רבינו אליעזר ממיץ שלא אסרה תורה אלא לשוב בדרך הזה, היינו מארץ ישראל למצרים, אבל משאר ארצות מותר ע"כ. ומתבאר מדבריו שאילו נתבלבלו אנשי מצרים ונתערבו, מותר היה לגור בארץ מצרים, שאין האיסור משום אדמת מצרים, אלא בגלל המצריים עצמם שהיו מושחתים ומתועבים במעשיהם. ומעתה לפי מה שכתב הרמב"ם (בהלכות איסורי ביאה פרק י"ב הלכה כ"ה):** כשעלה סנחריב מלך אשור ובלבל כל האומות ועירב אותם זה בזה, והגלה אותם ממקומם, ואלו המצרים שבארץ מצרים עתה אנשים אחרים הם, וכן האדומים בערי אדום, וכן עמון ומואב, הותרו כולם לבוא בקהל ה', שכל הפורש מהם להתגייר חזקתו שפירש מן הרוב ע"ש. לפי זה מותר לגור בארץ מצרים, וכדברי רבינו בחיי הנ"ל. **וכן כתב רבינו משה מקוצי בספר מצות גדול**, הסמ"ג, (בלאוין רכ"ז) וזו לשונו: ויש לתמוה על כמה קהלות קדושות השוכנים במצרים, וגם הרמב"ם הלך לגור שם. ושם טעמו מפני שכבר עלה סנחריב ובלבל כל העולם, וגם אנשי מצרים נתבלבלו, כדתיניא בתוספתא (קידושין פרק ה' הלכה ו') אמר לו רבי עקיבא למנימין (שהיה גר מצרי), טעית, כבר עלה סנחריב ובלבל כל העולם. אלא שמצינו בתוספתא (ידיים פרק ב') שרבי יהושע חולק על זה, ואומר שמצרים נתן להם הכתוב קצבה, שנאמר מקץ ארבעים שנה אקבץ מצרים מן העמים אשר נפוצו שם וישבו על אדמתם. ועוד אמרו בסוכה (נ"א ע"ב) שאנשי אלכסנדריא של מצרים נענשו משום שעברו על הפסוק לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, ואותו מעשה היה אחר הבלבול של סנחריב. ואין טעם להתיר אם לא שנאמר כדברי הרב רבי אליעזר ממיץ, שלא אסרה תורה אלא לשוב בדרך הזה, כלומר, מארץ ישראל למצרים, אבל משאר ארצות מותר ע"כ. **וכן כתב בקיצור בהגהות מיימוניות** (פרק ה' מהלכות מלכים הלכה ז') ע"ש. וכן כתב הגאון בעל פרי חדש במים חיים על הרמב"ם (פרק ה' מהלכות מלכים), שמכח מדברי הר"א ממיץ שהובא במרדכי (סוף פרק הערל), שאין איסור כלל לדור במצרים לאחר בלבול סנחריב, שלא אסרה התורה לדור במצרים אלא כשהיו המצריים ההם שם, וכתב רבינו הרמב"ם (בסוף פרק י"ב מהלכות איסורי ביאה), שגם מצרים נתבלבלה על ידי סנחריב. ועל זה סומכים הדרים עתה במצרים. וזה טעם נכון וברור. אלא שצריך עיון ליישב מה שאמרו בסוכה (נ"א ע"ב) שאנשי אלכסנדריא של מצרים נענשו מפני שעברו על איסור זה. והרי כבר עלה סנחריב ובלבל כל העולם וצ"ע ע"כ. **[ובאמת שהרמב"ם עצמו** (בפרק ה' מהלכות מלכים) **אינו סובר לחלק בזה, שהרי פסק בסכינא חריפא לאסור להתיישב בארץ מצרים ובאלכסנדריא. ומוכח שהלכה זו נוהגת גם בזמן הזה]. וכן עמדו כמה מגדולי האחרונים בקושיא זו, מהגמרא בסוכה (נ"א ע"ב), ומהם:** הגאון רבי יששכר בר איילנבורג בספר צדה לדרך (פרשת שופטים ט"ז, י"ז). והגאון בעל שאגת אריה בספר גבורות ארי (יומא ל"ח ע"א). והגאון רבי חיים אבולעפייא בספר מקראי קודש (דף קל"ז ע"ב). וכן כתב עוד בספרו ישרש יעקב (דף קל"א רע"א), שאין תירוץ הסמ"ג נכון לדעת הרמב"ם, שהרי פסק להלכה (בפרק ה' מהלכות מלכים) לאסור גם בזמן הזה לדור במצרים, ושאלכסנדריא היא בכלל האיסור, ויצא לו זה ממה שאמרו בסוכה (נ"א ע"ב) שאנשי אלכסנדריא של מצרים נענשו בגלל שעברו על איסור זה ע"ש. וכן הקשה הגאון רבי יהודה נג'אר בספר שבות יהודה על המכילתא (דף קמ"ג ע"ב). וכן האריך בזה מרן החיד"א בברכי יוסף אבן העזר (סימן ד' סק"א). ובשו"ת חיים שאל (סימן צ"א) ע"ש. **ובשו"ת די השב** (חלק יו"ד סימן ט"ו), **כתב לתרץ, על פי מה שפירש רש"י** (בסוכה נ"א ע"ב) **על המעשה של אנשי אלכסנדריא, שיוחנן בן קרח ושרי החיילים הלכו למצרים לאחר חרבן בית ראשון ונתיישבו שם, ואף על פי שאחר כך עלה נבוכדנצר והחריב את מצרים, כמו שנתבאר עליהם ירמיה, עלו שם בניהם לגדולה ועושר עד שהחריבם טרכינוס. ולפי זה ניחא, שנענשו משום עון אבותיהם שהלכו שם קודם שנתבלבלה מצרים, ונתיישבו בזה גם דברי רבינו בחיי, שאנשי אלכסנדריא נענשו אז משום שהלכו לשם קודם שנתבלבלה על ידי נבוכדנצר, אבל בזמן הזה לאחר שנתבלבלו כל האומות מותר לדור שם ע"כ. וקשה, שאיך נענשו בניהם בשביל מעשה אבותיהם, כשאין אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם, שהרי הם התיישבו בהיתר, ונפש החוטאת היא תמות וצ"ע. [ואף על פי שהרמב"ם בפרק ה' מהלכות מלכים הלכה ח', כתב גם כן, שטעם האיסור בזה מפני שמעשיהם היו מקולקלים יותר מכל הארצות, שנאמר כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו. וכן כתב בספר המצות (מצות לא תעשה סימן מ"ו), וכן כתב הרמב"ן בפירושו על התורה (פרשת שופטים). מכל מקום לא**

דרשין טעמא דקרא להקל. (וראה בשו"ת די השב חלק י"ד סימן ט"ו). ושור"ר שכן כתב במעשה בצלאל על פסקי הריקאנטי (סימן תקע"ג) ודו"ק].

אולם בשו"ת הרדב"ז חלק ד' (סימן ע"ג) כתב, העוקר דירתו מארץ ישראל לחוץ לארץ יחד עם אשתו ובניו, אף על פי שדעתו לחזור לאחר זמן חייב לעשות יום טוב שני של גליות, שנחשב כאין דעתו לחזור, שאם לא כן, הרי כולנו דעתינו לחזור לארץ ישראל לדור שם, שהרי על זה הטעם אנו סומכים במה שאנו דרים במצרים, אף על פי שהתורה אמרה לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, ולא תוסיפו לראותם עוד עד עולם, אלא משום שמכיון שאין בדעתינו להשתקע כאן לצמיתות אלא לגור שם, וכאשר תמצא ידיו נלך לארץ ישראל, לכן אין אנו עוברים על איסור זה ע"כ. ובאמת שכן מתבאר ממה שכתב הרמב"ם (בפרק ה' מהלכות מלכים הלכה ח'): מותר לחזור לארץ מצרים לסחורה וכן לפרקמטיא. ואין איסור אלא להשתקע שם. ואין לוקים על הלאו הזה, משום שבעת הכניסה עדיין מותר הוא, ואם יחשוב לישב ולהשתקע שם אין בו מעשה, ולא שאין בו מעשה אין לוקים עליו ע"כ. **ומקור דבריו בירושלמי** (סנהדרין פרק י' הלכה ח'), לשיבה אי אתה חוזר אבל אתה חוזר לסחורה ולפרקמטיא. וכן כתבו הסמ"ג (לאוין רכ"ז), והחינוך (סימן ת"ק), והריטב"א (יומא ל"ח ע"א), והתוספות ישנים שם. (ועיין בפירוש הרמב"ן על התורה פרשת שופטים פרק ט"ז פסוק ט"ז). **ומבאר מזה שהאיסור הזה אינו אלא במי שמתיישב שם על מנת להשתקע.** וכן כתב עוד הרדב"ז בפירושו לרמב"ם (שם /פרק ה' מהלכות מלכים הלכה ח'): ואם תאמר תקשה לרבינו הרמב"ם שהרי נשתקע במצרים, ויש לומר שאנוס היה על פי המלכות, כי היה רופא למלך מצרים ולשרים. וסיים, ואני גם כן נתיישבתי שם זמן מרובה ללמוד תורה וללמדה, וקבעתי שם ישיבה, ובאופן כזה מותר, ושוב זכיתי ובאתי לירושלים ע"כ. וכן כתב בשו"ת שדה הארץ חלק ג' (חלק אה"ע סימן י"א), שאיסור זה אינו נוהג בתושבי מצרים שבזמן הזה, מפני שאין דעתם להשתקע שם לצמיתות, והסתמך על דברי הרדב"ז הנ"ל. וכן כתב בשו"ת קרבן סנהדרין (סוף פרק י'). וכן העלה הגאון רבי אברהם פלאגי בשו"ת שמע אברהם (סימן ל"ג). ועיין עוד בשו"ת אשדות הפסגה (חלק אה"ע סימן א'). ובספר ישרי לב (דף י"ז סע"א) ע"ש. **ואם כן הדבר ברור שעתונאי ישראל היוצאים למצרים לזמן מסוים, על מנת לחזור לישראל, אין בנסיעתם למצרים שום חשש איסור כלל,** וראה בשו"ת קול מבשר חלק א' (סימן י"ג), **שנשאל על הצעת איזה רבנים לפני כשלישים שנה, האם נכון להכריז איסור וחרם מטעם רבני ישראל, שלפיו יאסר על כל יהודי לדרוך על אדמת גרמניה /גרמניה/, לאחר מעשי הזוועה והאכזריות הנוראה שעוללו לעמנו בימי השואה, והשיב, שאין נכון לגזור גזרה כזאת על הצבור, מפני שאין רוב צבור יכול לעמוד בה.** והרי אפילו האיסור בישיבת ארץ מצרים שהוא מן התורה, הוכרחו רבותינו למצוא היתר לדבר, מאחר שרוב הצבור לא היה יכול לעמוד בו, ואיך נבוא להוסיף גזרה חדשה לגרום מכשול ותקלה לדורות. ומה שיש טוענים שגם מגורשי ספרד גזרו חרם שלא לשוב לספרד, לא מצאנו דבר זה בשום ספר, ושמועה זו אין לה יסוד, ואדרבה מוכח להיפך בשו"ת המבי"ט חלק א' (סימן ש"ז) עכת"ד. וראה עוד בשו"ת קול מבשר חלק ב' (סימן כ"ב אות ו'). ובספר מאורי אור (עוד למועד, דף ס"ג ע"ב), ובספר אבן ספיר (מאמר חקור דין סימן י"ב). ועוד אחרונים.

בסיכום: מותר לעתונאים מישראל לנסוע למצרים, לדווח על המשא ומתן לשלום עם שכנינו. ויהי רצון שנשמע ונתבשר בשורות טובות ישועות ונחמות מארבע כנפות הארץ. ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.